

Streszczenie pracy doktorskiej

Barbara Tritt – sopran

Temat pracy:

Poezja Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Haliny Poświatowskiej oraz Kazimierzy Iłłakowiczówny jako źródło inspiracji w twórczości wybranych kompozytorów polskich XX i XXI wieku.

Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Stalmierskiego

Wykonanie pieśni określić można jako przekaz dramaturgii, emocji, nastroju i historii. Jest to element łączący twórców: kompozytora i poetę oraz wokalistę – wykonawcę z publicznością. Zadaniem śpiewaka jest zagłębić się w poezję, by móc odnaleźć obrazy, emocjonalne momenty ukryte w poszczególnych słowach, poszukiwać najodpowiedniejszego sposobu wyrażenia słów dla ukazania ich sensu. Rozumiejąc poszczególne elementy zawarte w pieśni, studiując składające się na nią detale, a także odnajdując balans między nimi – wykonawca jest zdolny odkryć to, co w sposób magiczny, nieuchwytny łączy słowo z muzyką.

Pieśń jest unikalną hybrydą ukształtowaną z połączenia słowa i muzyki. Od czasów starożytnych obydwie te światy dzielą wspólną przestrzeń, jaką są m.in. struktura rytmu, akcentacja, tempo, wysokość dźwięków, fraza. Słyszając pieśni lub je wykonując doświadczamy tego połączenia w całości. Stymuluje ono powstanie obrazów w naszej wyobraźni, które tworzą równocześnie wrażenie emocjonalne. Kompozytor zawiera w pieśni swoją reakcję na wybrany utwór poetycki lub prozę nadając mu inny wymiar przekazu. Wokalista stawiany w roli interpretatora może korzystać z wiedzy o źródłach inspiracji obydwu twórców, towarzysząc im emocjom i sytuacji życiowej. Na tej bazie może też tworzyć interpretację wspomnianych elementów, ale także budować zupełnie nowe znaczenia, filtrując pieśń swoją własną osobowością artystyczną. Dla wykonawcy pieśń stanowi niezwykłą szkołę rozwijającą jego muzykalność oraz zdolności przekazu odkrytych przez niego obrazów, wyobrażeń, emocji. Praca nad wykonaniem, polegająca na odnalezieniu jak największej ilości składników, skupieniu na detalach – w efekcie prowadzi do przeniesienia ich w warstwę głosu. W odniesieniu do tego zjawiska ważna jest

świadomość, iż synonimem dla wyrazu „interpretacja” jest „zrozumienie”. Dzięki różnorodnej osobowości człowieka-odbiorcy, wiersz nabiera niezliczonej ilości interpretacji. Ta cecha sprawia, iż wielu kompozytorów sięga do gatunku pieśni poszukując ich indywidualnego połączenia sztuki słowa i muzyki oraz sprawiając, że gatunek ten ulega ciągłemu rozwojowi. Niewątpliwie jest w tym wielka zasługa samej poezji, która równocześnie pobudza zarówno intelekt, jak i zmysły człowieka.

Temat mojej pracy połączył dwie przestrzenie mojego zainteresowania jakimi są słowo i emocje jakie niesie ono ze sobą oraz muzyka polska XX i XXI wieku. Przede wszystkim źródłem inspiracji w pracy jest dla mnie jest twórczość trzech wyjątkowych kobiet. Zarówno Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Halina Poświatowska jak i Kazimiera Iłłakowiczówna poprzez swoją twórczość w znaczący sposób kształtowały polską kulturę dwudziestolecia międzywojennego a także czasu po II Wojnie Światowej. W swoich tekstach mówią o rzeczach dla nich ważnych, opisują otaczający je świat, komentują go. Przede wszystkim jednak ukazują nam poprzez wiersze całą paletę emocji, które są tak bliskie każdemu człowiekowi. Drugim źródłem inspiracji jest gatunek pieśni w twórczości kompozytorów polskich XX i XX wieku.

Typową formą poetycką Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej jest miniatura, dzięki czemu została ona na nowo odkryta i nabrała nowoczesnego kształtu. Krótkie, często czterowierszowe konstrukcje poetyckie oszczędne w słowach, jednak niezwykle precyzyjne, zaskakują puentą będąc obrazkiem pewnej sytuacji, refleksji. Tomiki poetyckie dotyczą tematyki życia ukazując jego witalność, chęć życia, optymizm, humor, kult miłości, nastrój, a w kolejnych latach przemijanie, upływ czasu, fascynację naturą. Każdy kolejny tom pokazuje nam co było dla poetki ważne, dzięki czemu dostrzegamy w poezji odbicie kolejnych etapów jej życia.

Życie i twórczość Kazimiery Iłłakowiczówny trzeba rozpatrywać ze świadomością dwóch czynników: kobiety-urzędniczki i patriotki, oraz kobiety-poetki i artystki. Pozwala nam to na zrozumienie pozostawionych przez nią arcydzieł gatunku prozy oraz poezji, ponieważ te dwa wcielenia Iłły harmonijnie się przenikają. Treści wierszy pokazują jej wrażliwość na biedę i krzywdę prostych ludzi. Odmienną tematyką stanowią jej teksty religijne i patriotyczne. Ważne miejsce zajmują także utwory dla dzieci. Pojęcie piękna w ujęciu

Łłakowiczówny odwzorowuje jej osobowość – jest praktyczne, użyteczne. Autorka unika nowatorstwa wybierając rzetelność, rzemiosło i zrozumiałość. Łłakowiczówna skupia swoją uwagę na prostocie w odniesieniu do życia i ducha.

W innych barwach emocji i filozoficznej refleksji jawi się poezja Haliny Poświatowskiej. Głównymi motywami wierszy są przeplatające się wzajemnie miłość i śmierć, a także sprzeciw wobec nieugiętego losu, niedoskonałości, słabości ludzkiego ciała. Pisała wiele o kobiecości i otaczających ją innych kobietach. Z kolei w prozie przekazywała autokomentarze do swojej twórczości i postawy życiowej, cały czas afirmując chęć życia na przekór śmierci. Jej twórczość stanowi studium natury ludzkiej, kobiety pragnącej miłości i kobiety świadomej wyroku, jakim była nieuleczalna wada serca.

Te trzy światy poezji przedstawiają całą paletę kobiecej natury, ludzkich emocji, dążeń, fascynacji oraz poszukiwań życiowej drogi. Mistrzostwo operowania formą, słowami, doskonale oddającymi obrazy opisywanych sytuacji, zjawisk oraz myśli, umożliwia nam nie tylko poznanie każdej z tych wyjątkowych kobiet. Prawdziwość przekazywanych treści w odczuwalny sposób inspiruje czytelnika. W wybranych przeze mnie cyklach zauważamy, jak cechy indywidualne każdej z poetek, pozwalają kompozytorom nadać wierszom nowego życia poprzez muzykę. Możemy także dostrzec, jak odmienny sposób przekazu może determinować formę samej pieśni oraz dopasować do niej warsztat kompozytorski.

Praca doktorska podzielona została na trzy rozdziały, z których pierwsze dwa koncentrują się na przedstawieniu życiorysów wszystkich trzech poetek, a także szerokim opisie genezy gatunku pieśni. Poruszam także zagadnienia związane z mechanizmami rządzącymi związkami słowno-muzycznymi, zależności między tekstem a linią wokalną oraz współdziałanie elementów muzycznych ze słowem.

Rozdział pierwszy podzielony został na trzy podrozdziały przedstawiające sylwetki każdej z poetek. W opisie koncentrowałam się na ukazaniu najważniejszych wydarzeń, które w znaczący sposób kształtowały osobowość tych kobiet oraz ich wpływ na otaczający je świat. Ważnym elementem jest próba ukazania ich cech charakteru. Poznając te różne osobowości dostrzegamy równocześnie poszukiwanie przez nie tych samych wartości, jakimi była niezależność, miłość oraz odwaga, by wyjść poza narzucane kobietom role.

Rozdział drugi również składa się z trzech części. Pierwsza została poświęcona rozwojowi gatunku pieśni, z uwzględnieniem Polski, której bogactwo muzyki stanowi ważny element historii muzyki. Kolejna ukazuje nam zarówno tło historyczne Polski po odzyskaniu niepodległości, okres dwudziestolecia a także obydwu wojen oraz czas po 1945 roku, którego zrozumienie i świadomość są nieodłączną częścią rozwoju naszej kultury: teatru, prozy, poezji, sztuki oraz muzyki. Koncentrując się na wybranych twórcach oraz wydarzeniach pragnę ukazać ogólne tendencje oraz źródła inspiracji i wiedzy. Wiek XX w historii muzyki to czas wielkich zmian, nowych prądów, rewolucji w podejściu do materii dźwięku, warsztatu kompozytorskiego, wykonawstwa, instrumentów. Nie jest możliwe ukazanie wszystkich elementów mających wpływ na kształtowanie się „nowej muzyki” dlatego mój opis skoncentrowany jest na czynnikach związanych z tematem mojej pracy, tj. kompozytorami, sytuacją kulturową i tendencjami rozwoju. Osobne miejsce w tym rozdziale zajmują zagadnienia związane ekspresją, notacją i związkami słowno-muzycznymi, które opisuję w trzecim podrozdziale. Dokonuję m.in. krótkiego zestawienia informacji odnośnie trzech głównych rodzajów stosunku muzyki do słowa: podrzędnym, równorzędnym i nadrzędnym, wymieniam płaszczyzny współdziałania muzyki ze słowem oraz odnoszę się do pojęcia ekspresji.

W trzecim rozdziale przejdę do szczegółowej analizy kompozycji zawartych w nagraniu, w aspekcie języka werbalnego i muzycznego, które oddziałują na siebie w płaszczyznach: fonicznej, semantycznej, strukturalnej i ekspresyjnej. Przedstawię także sposób, w jaki kompozytorzy starali się zmierzyć z ogromnym wachlarzem nastrojów, dynamiką i emocjami zawartymi w poezji. Cykle oraz pieśni zawarte w dziele artystycznym to:

- Krystiana Kiełba – *Entre Nous...280808* – sześć pieśni na sopran i fortepian do słów Marii Pawlikowskiej – Jasnorzewskiej.
- Witolda Lutosławskiego – 5 pieśni do słów Kazimierzy Iłakowiczówny (wybór dwóch pieśni)
- Sławomira Czarneckiego – *Źródło bijące op.10* na sopran i fortepian do słów Haliny Poświatowskiej
- Iwony Kisiel – 6 pieśni do słów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Haliny Poświatowskiej oraz Jarosława Iwaszkiewicza (wybór dwóch pieśni)

- Jerzego Młodziejowskiego – *Szeptem* – cykl pięciu pieśni do słów Kazimiery Iłakowiczówny (wybór dwóch pieśni)
- Jerzego Sokorskiego, Pieśni na głos i fortepian do słów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej (wybór dwóch pieśni), Pieśni na głos i fortepian do słów Kazimiery Iłakowiczówny (wybór dwóch pieśni), Pieśni na głos i fortepian do słów Haliny Poświatowskiej

Dokonałam wreszcie krótkiego opisu, powstałych po 1930 roku cyklu pieśni, inspirowanych tekstami wybranych przeze mnie poetek nie nagranych na nośniku CD, które zainteresowały mnie swoją innością w opracowaniu ich słowno – muzycznej struktury.

W mojej pracy doktorskiej zawarłam także dwa aneksy. Pierwszy z nich zawiera wykaz różnych form wokalne - instrumentalnych skomponowanych do tekstów Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Kazimiery Iłakowiczówny oraz Haliny Poświatowskiej. Wykaz ten został sporządzony w oparciu o zbiory Polskiego Centrum informacji Muzycznej POLMIC – Bibliotekę Związku Kompozytorów Polskich w Warszawie. W drugim aneksie znajdują się materiały nutowe wszystkich pieśni i cykli nagranych przeze mnie oraz pianistę – Tomasza Gumiełę w dziele artystycznym.